

Abstract

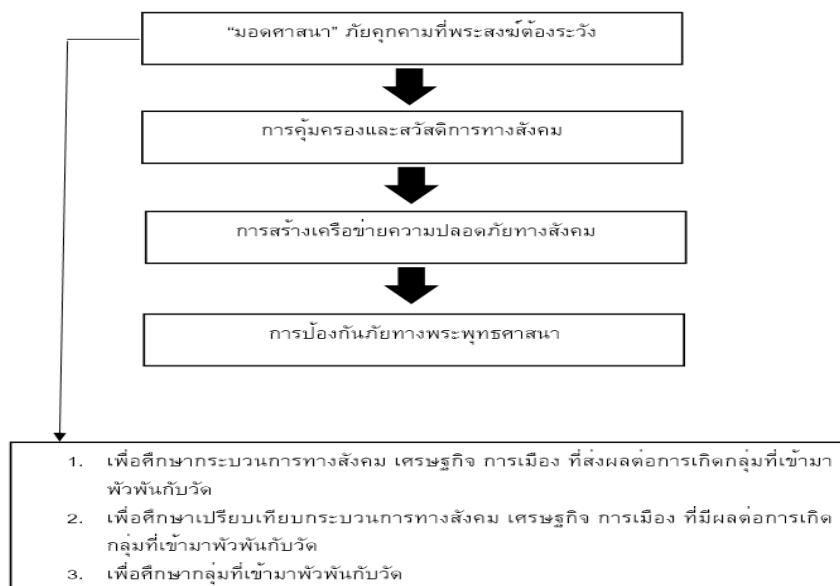
This research of the succession process format of Lampang Buddhist Art has two objectives: 1) to study the history and the factor in creative succession of Lampang Buddhist Art, and 2) to study the succession process format of Lampang Buddhist art. This research is a qualitative study collecting from documents, questionnaires, and interviews. The results showed that the expression on Lampang Buddhist art of Lampang people formed by their faith in the Triple Gem and believed in the virtue of peaceful joy to receive. Because of their dedication to conservation work related to the Buddhist art, the researcher believes that the belief in the Triple Gem is one important factor in the creation and the succession of Buddhist art to remain. The samples group regarded that the factors that make Lampang Buddhist Art a successful succession are the faith, confidence, self-sacrifice, patience, attention to inherit the Buddhist art, imagination, earnestness, decisiveness, voluntary, continuous education, satisfaction, perseverance, empathy, observing inquiry, integrating knowledge to the artwork's creation, the use of incentives, the knowledge exchanges from those with experience. The overall and each category are agreed on a high level. The samples regarded that using the molding patterns form of portrait, using a form of line drawings, using the portrait and painting techniques, using a form of a wood craft, the basis for integration, the art's creating, using an engraving form of paper and plastic to decorate the wood, and using a form of specific expertise are based learning how to inherit the Lampang Buddhist art and great for all Buddhists who are interested in Buddhist Art to find a way to inherit the Lampang Buddhist Art. The overall and each category are agreed on a high level. The group examples are agreed with a high level as well in achievement, adoption, and benefits from these schemes.

Keywords: The study of the succession process, Lampang Buddhist Art.

บทนำ

การที่เราจะเรียนรู้พุทธศิลป์ทางพระพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้ง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาบริบทความเป็นมาทางประวัติศาสตร์สิ่งแวดล้อมในถิ่นกำเนิดภายในท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดท่าที บทบาท ลักษณะรูปแบบของศิลป์ทางพระพุทธศาสนา จะทำให้เราทราบที่มาที่ไปว่าเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ที่เรียงร้อยกันเป็นประวัติศาสตร์ทางพุทธศิลป์ทางพระพุทธศาสนานั้นเกิดขึ้นเพราะอะไร สภาพเศรษฐกิจและการเมืองการปกครองในสมัยยุคแต่ละยุคส่งผลกระทบต่อการสร้างงานพุทธศิลป์อย่างไร เหตุผลในการศึกษาพุทธศิลป์ทางพระพุทธศาสนาก็เหมือนกับเราได้รู้ความหมายแรงศรัทธา แรงบันดาลใจ ที่มุ่งสู่ความสำเร็จ และความล้มเหลวของการเข้าใจ เข้าถึงองค์แห่งพุทธศิลป์ทางพระพุทธศาสนาในอดีต จะเป็นกุญแจสำคัญที่จะไขความสำเร็จในการสร้างแนวคิดแรงบันดาลใจแก่นักคิด หรือผู้ที่สนใจในการสรรค์สร้างงานทางพุทธศิลป์แนวใหม่ให้เกิดขึ้นกับงานการสร้างงานพุทธศิลป์ทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบันและอนาคต ถือว่าเป็นการสร้างงานและสืบทอดงานพุทธศิลป์ จากผู้รู้ในอดีตมาแก้ไขข้อในส่วนที่หายไป โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดจากปราชญ์พื้นบ้าน (ช่าง) เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายต่อพุทธศิลป์ที่มีอยู่เดิม อย่างกรณีของกลุ่มอนุรักษ์ท้องถิ่นล้านนาช่วยกันแก้ไขกอบกู้ลายคำน้ำแต้มของเดิมให้กลับคืนมา ด้วยดำเนินการลอกสี และสีแดงที่พื้นหลัง ต้องใช้สีชาด หรือที่นิยมเรียกว่ารักแดง แต่ใช้สีเคมีสมัยใหม่ ออกจากพื้นผิวให้หมดเท่าที่จะทำได้ เพื่อเปิดให้เห็นเส้นสายลายศิลป์ของเดิมเป็นต้น (เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์, 2555: 76)

การส่งเสริมและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

ในสมัยพุทธกาลภายหลังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้อภิสมโพธิญาณทรงประกาศพระธรรมวินัย ทรงแสดงปฐมเทศนาคือ “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” ทรงได้สังฆสาวกเป็นองค์แรกคือ พระอัญญาโกณฑัญญะ ทรงมีองค์ครบแห่งพระรัตนตรัยวันหนึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงโปรดพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งเมืองมคธ จนถึงธรรมจักขุพระองค์ทรงแสดงตนเป็นอุบาสกผู้ถึงพระพุทธองค์เป็นสรณะตลอดชีวิต และได้นิมนต์พระสงฆ์หมู่ใหญ่ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นองค์ประธาน ทรงดำริถึงที่ประทับ ที่ไม่ไกลไม่ไกลจากหมู่บ้านการคมนาคมสะดวก เหมาะกับผู้ประสงค์ที่จะเข้าเฝ้า กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนสงบ เสียงไม่อีกทึก เว้นจากตนสัญจรไปมา ควรแก่การปลีกเร้นภาวนา” หลังที่พระองค์ดำริเสร็จแล้ว พระเจ้าพิมพิสารจึงทรงมีพระราชดำริในเรื่องประเด็นที่สนทนาธรรมแล้ว ทรงมีพระราชดำริว่า “หม่อมฉัน ขอถวายอุทยานเวฬุวันนั้นแด่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พระพุทธเจ้าข้า” (ที.ม.(ไทย) 4/71/59.) พระพุทธองค์จึงรับถวายอารามนั้น พระเจ้าพิมพิสารทรงจับพระสุวรรณภิงคาร หลังน้ำน้อมถวายแด่พระพุทธองค์ ดังนั้น วัดในสมัยพุทธกาล จึงเป็นอาราม หรือวัดแห่งแรกของพระพุทธศาสนา และวัดในสมัยพุทธกาลจึงสภาพที่เป็น “สวนป่าที่น่ารื่นรมย์ยินดี เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ พระพุทธองค์ ยังไม่ได้ทรงบัญญัติอนุญาตให้สร้างเสนาสนะ สิ่งก่อสร้างใดๆ ทั้งสิ้น และใช้ป่าโคนไม้ ภูเขา ป่าชฎ เป็นสถานที่สงบสงัด ห่างจากหมู่บ้าน ไม่ไกลไม่ไกลจนเกินไป คลุมไปด้วยไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำทั้งหลาย ใช้เป็นที่พักอาศัย ต่อมา ราชคฤห์เศรษฐี ได้แลเห็นภิกษุเหล่านั้นได้เดินจงกรม นั่งสมาธิ น่าเลื่อมใส จึงมีจิตเลื่อมใสและปวารณาจะสร้างวิหารถวาย จึงได้สอบถามพระภิกษุสมัยนั้น เศรษฐีได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์และทรงให้คำแนะนำ ดังปรากฏในพระไตรปิฎกว่า พระพุทธองค์จึงรับสั่งเหล่าภิกษุเหล่านั้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตเสนาสนะ 5 ชนิด คือวิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น และถ้ำ” (ที.ม.(ไทย) 2/150-151/202.)

จุดกำเนิดของพุทธศิลป์น่าจะเริ่มตั้งแต่การสร้างเสนาสนะ 5 ชนิดของเศรษฐีชาวราชคฤห์ (พระมหาวชิชาญ เลี้ยวเส็ง, 2544: 17) เพื่อถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ เช่น การสร้างวัดบุพพาราม ของนางวิสาขาอุบาสิกา โดยมีพระโมคคัลลานะ เป็นผู้อำนวยการก่อสร้าง แต่การกำเนิดพุทธศิลป์ที่เด่นชัด เริ่มต้นจากการสร้างสถูปหรือธาตุเจดีย์ สมัยครั้งที่เจ้ามัลล กษัตริย์ถวายพระเพลิงพุทธสรีระ ต่างก็ขอพระบรมธาตุเพื่อจะอัญเชิญไปประดิษฐานในเมืองของตน จนเกือบมีการรบพุ่งกันขึ้น ต่อมาโทณพราหมณ์ได้มาไกลเกลี้ยจึงเกิดการปรองดองกันเจดีย์ในพระพุทธศาสนาจึงมี 4 ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ที่เมืองกุสินารา ธรรมเจดีย์ อุทเทสิกเจดีย์ และสิ่งอันเป็นสังเวชนียสถานที่พระพุทธองค์แสดงแด่พระอานนท์ ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า สังเวชนียสถาน 4 คือ สถานที่พระพุทธองค์ทรงประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน เป็นที่ที่พุทธบริษัทผู้มีศรัทธาได้มาถึงพร้อมแล้วน้อมรำลึก

ถึงพระพุทธองค์ ก็จะเกิดเป็นบุญกุศลเป็นอันมาก เมื่อจาริกไปด้วยจิตเลื่อมใส แม้ตายลงในที่นั้นก็เข้าถึงสุคติสวรรค์ (ป.อ. ปยุตโต, 2540: 107) ปัจจุบันศาสนสถานเหล่านั้นก็ชำรุดทรุดโทรม เหลือแต่ซากอิฐโบราณ และยังขาดผู้ที่ซ่อมแซมดูแลให้ดีขึ้นได้ ดังนั้นศาสนสถานแห่งแรกที่เป็นศิลปะของพระพุทธศาสนาเรียกว่าพุทธศิลป์ เป็นการสร้างสรรค์ขึ้นตามความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลขณะนั้น ยังไม่นิยมสร้างรูปเคารพจึงปรากฏแต่รูปอื่นๆ ที่เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา เช่น ดอกบัว ธรรมจักร รูปฉัตร รูปโคม รูปบัลลังก์ และมีจุดเริ่มต้นที่เห็นในการสังคายนาครั้งที่ 3 โดยได้รับการอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงแสดงตนเป็นพุทธมามกะ มีพระมหาโมคคัลลิตบุตรเป็นผู้นำด้านกองทัพธรรม และริเริ่มฟื้นฟูพระพุทธศาสนา

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ยุคนี้ มีการสร้างพระธาตุเจดีย์จำนวนมากถึง 84,000 องค์ ช่วงหลังการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานด้านพุทธศิลป์ที่เป็นการสร้างรูปปั้น ก็ปรากฏขึ้นในสมัยพระเจ้าเมเน็นเดอร์หรือพระเจ้ามิลินท์ ที่มีการสร้างพระพุทธรูป (ประวัติการสร้างพระพุทธรูป [ออนไลน์], 8 สิงหาคม 2558) ซึ่งเป็นการแกะสลักจากช่างชาวกรีกสร้างขึ้นแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อกราบไหว้บูชา พระพุทธรูป องค์แรกจึงเกิดขึ้นในสมัยของพระเจ้ามิลินท์ หรือเมเน็นเดอร์ที่ 1 ซึ่งประวัติความเป็นมาว่า ในอดีตล่วงมาถึงในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศาสนูปถัมภ์ที่ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่ง เมื่อ 2,200 ปีก่อน หรือหลังจากการดับขันธของพระพุทธเจ้ามา 300 ปี พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ทรงส่งสมณะทูตจำนวน 500 รูป ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังเมืองตักกศิลา แคว้นคันธาราฐ จึงมีชื่อเสียงในฐานะเป็นเมืองที่ประสิทธิประสาทวิทยาการต่างๆ นับว่า “เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกทางพระพุทธศาสนา”

แต่ก็ยังไม่มียุคเคารพแทนพระพุทธเจ้าที่เป็นรูปคน พระพุทธรูป หรือ รูปเคารพแทนพระพุทธเจ้า เริ่มมีการสร้างขึ้นมาตั้งแต่ระหว่าง พ.ศ.500 ถึง 550 เมื่อชาวกรีกที่ชาวชมพูทวีป (อินเดียโบราณ) เรียกชาวต่างแดนว่า “โยนา” หรือ “โยนก” โดยพระเจ้าเมเน็นเดอร์ที่ 1 หรือ พระเจ้ามิลินท์ กษัตริย์เชื้อสายกรีก ยกทัพกรีกเข้ามาครอบครองแคว้นคันธาราฐ (ปัจจุบันเป็นดินแดนของอัฟกานิสถาน) จากนั้นพระองค์ก็แผ่อำนาจเขตไปทั่วบริเวณด้านตะวันตกเฉียงเหนือของชมพูทวีป และสร้างเมืองหลวงเป็นที่ประทับ ณ เมืองสากล (Sakala) หลังจากที่ได้พบพระสงฆ์ท่านหนึ่งนามว่า นาคเสน จึงมีเรื่องราวแห่งการตั้งคำถามของพระเจ้ามิลินท์ต่อพระนาคเสน จนทำให้พระเจ้ามิลินท์ ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา (คำถามคำตอบ หรือ ปุจฉาวิสัชนา ซึ่งถูกเขียนบันทึกเป็นหนังสือ และแปลเป็นภาษาต่างๆ ที่มีชื่อเสียงมาก เรื่องนี้ก็คือ มิลินทปัญหา - The Milinda Panha or The Questions of

King Minlinda) ได้มีการสร้างสถาปัตยกรรม และประติมากรรมทางพุทธศาสนามากมาย ในแคว้นคันทารัฐ ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปนั้น มีลักษณะต่างๆ ตามพุทธประวัติ ซึ่งมีพระพุทธรูปปางต่างๆ พระพุทธรูปองค์แรก จึงเกิดขึ้นในสมัยของพระเจ้ามินลินท์ หรือ เมนนินเดอร์ที่ 1 ชาวกรีกที่มาครอบครองแคว้นคันทารัฐ เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 6 หรือ 2,000 ปีที่แล้วนั่นเอง พระพุทธรูปที่เกิดขึ้นครั้งแรก จึงเรียกรูปแบบของพระพุทธรูปนี้ว่า แบบคันทารัฐ โดยถ่ายแบบอย่างเทวรูปที่พวกเขากรีกนับถือกันในยุโรปมาสร้างพระพุทธรูปแบบคันทารัฐจึงมีใบหน้าเหมือนฝรั่งชาวกรีก จีวรก็เป็นริ้วเหมือนเครื่องนุ่งห่มของเทวรูปกรีก และต่อมาในภายหลัง ราวพุทธศตวรรษที่ 4-12 มีคตินิยมสร้างพระพุทธรูปเป็นขนาดเล็กๆ (พระเครื่อง) บรรจุไว้ในพุทธเจดีย์ดังกล่าว

การส่งพระสมณทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆ จำนวน 9 สาย ผลงานของพระเจ้าอโศกมหาราชที่มาในสุวรรณภูมิถือว่าเป็นสายที่ 9 โดยมีพระโสณะ และพระอุตตระ ได้นำพระพุทธศาสนาเข้ามาในประเทศไทย ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่นครปฐม คือองค์พระปฐมเจดีย์ เชื่อว่าเป็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนา จากการเดินทางมาของพระสมณะทูตครั้งนั้น ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างพุทธศิลป์ และเป็นพุทธมรดกและเป็นสิ่งท้าทายต่อการอนุรักษ์ของคนรุ่นใหม่อย่างยิ่ง หากว่ายังไม่ได้เรียนรู้กระบวนการพัฒนาอย่างถูกต้อง เมื่อพระพุทธศาสนาตั้งมั่นในดินแดนสุวรรณภูมิ ความเจริญของพระพุทธศาสนาย่อมส่งอิทธิพลต่ออาณาจักรต่างๆ เช่น อาณาจักรทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี สุโขทัย และล้านนา โดยมีอาณาจักรล้านนามีศูนย์กลางอยู่ที่ “นบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2534: 45) และเพื่ออิทธิพลมาสู่เมืองลำปาง (ประวัติศาสตร์เมืองลำปาง [ออนไลน์] 9 มีนาคม 2559)

ในสมัยพระนางจามเทวีได้ราชาภิเษกให้เจ้ามหันตยศกุมารขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเมืองหริภุญชัยแล้ว ฝ่ายเจ้าอนันตยศกุมารก็ปรารถนาอยากไปครองเมืองแห่งใหม่ จึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลให้พระมารดาได้ทรงทราบ พระนางทรงแนะนำให้ไปหาภูษิวาสูเทพ เพื่อขอให้สร้างเมืองถวาย แต่ภูษิวาสูเทพได้แนะนำให้ไปหาพราณเขลาองค์ ซึ่งอยู่ที่ภูเขาบรรพต ดังนั้น พระเจ้าอนันตยศจึงพาข้าราชการบริวารเสด็จออกจากหริภุญชัยไปยังเขลาองค์บรรพต ครั้นเมื่อพบพราณเขลาองค์แล้ว ก็ทรงขอให้นำไปพบพระสุพรหมฤๅษีบนดอยงามหรือภูเขาสองยอด แล้วขออาราธนาช่วยสร้างบ้านเมืองให้ พระสุพรหมฤๅษีจึงขึ้นไปยังเขลาองค์บรรพตเพื่อมองหาชัยภูมิสร้างเมือง เมื่อมองไปทางยังทิศตะวันตกของแม่น้ำวังกนที ก็เห็นสถานที่แห่งหนึ่งเป็นชัยภูมิที่เหมาะสม จึงได้สร้างเมืองขึ้นที่นั่น โดยกำหนดให้กว้างยาวด้านละ 500 วา แล้วเอาศิลาบาตรก้อนหนึ่งมาตั้งเป็นหลักเมือง เรียกว่า “ผาบ่อง” เมื่อสร้างเสร็จแล้วจึงขนานนามตามชื่อของนายพรหมผู้นำทางและมีส่วนร่วมในการช่วยสร้างเมืองว่า “เขลาองค์นคร” และยังมีชื่อเรียกในตำนานกุกุตนครว่า “ศิรินครชัย” อีกนามหนึ่ง เมืองนครลำปางเป็นหัวเมือง

สำคัญของลานนาไทยมาจนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้าบุเรงนอง กษัตริย์พม่าแห่งหงสาวดี ได้แผ่อำนาจเข้าครอบครองลานนาไทยใน พ.ศ.2101 ซึ่งสัญลักษณ์แห่งอำนาจของบุเรงนองยังปรากฏอยู่ทั่วไป ได้แก่ ไม้แกะสลักรูปหงส์ประจำวัดต่างๆ (หมายถึงหงสาวดี) นับตั้งแต่นั้นมา นครลำปางตกอยู่ภายใต้อำนาจของพม่าเป็นเวลานานร่วมๆ 200 ปีเศษ (พ.ศ.2101-1317) และบางครั้งก็อยู่ภายใต้การปกครองของกรุงศรีอยุธยาบ้าง เช่น สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นต้น กิจกรรมระหว่างบทบาทพระสงฆ์กับการอยู่ร่วมกับชุมชน ศาสตราจารย์โชติ ภัคปัญญมิตร (โชติ ภัคปัญญมิตร, 2539: 12) กล่าวว่า ในอดีตนั้น วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ให้การศึกษาทุกระดับ เช่น การหัดเขียน การอ่าน เป็นแหล่งควบคุมจริยธรรมของส่วนรวม เป็นศูนย์เรียนรู้พื้นฐานด้านศิลปะ เกิดการสร้างงานศิลปะสำคัญ ดังนั้น วัดจึงเป็นสถานที่เรียนรู้ เป็นที่บำเพ็ญบุญ เป็นหน้าเป็นตาของชุมชนอีกด้วย การสร้างวัดให้สวยงาม ตามความเชื่อความนิยมของศิลปะในชุมชนจึงเป็นเรื่องสำคัญ

เมื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในแขนงต่างๆ แล้ว ควรที่นิสิตหรือพระภิกษุสงฆ์สามเณร ก็น่าจะมีฝีมือทางช่างประจำวัดได้ไม่น้อย นอกจากจะเป็นชาวบ้าน บางคนอาจเป็นพระที่วัด ซึ่งเคยเป็นช่างหรือหมอทางใดทางหนึ่งมาก่อนบวช หรือมาฝึกฝนวิชาด้วยการปฏิบัติระหว่างบวชจนได้ชื่อว่าเป็นผู้ชำนาญ” การจะเป็นช่างงานพุทธศิลป์ย่อมมีความรู้ทางพระพุทธศาสนาผ่านการบวชเรียนมา ซึ่งในอดีต สมัยรัชการที่ 6 ได้มีการตั้งโรงเรียนออกจากวัด ให้มีการศึกษาระบบแบบแผนใหม่มากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ พระสงฆ์ที่เคยมีบทบาทที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนในด้านอื่นๆ ซึ่งบางครั้งถูกมองว่ามีใช้กิจของสงฆ์ พระสงฆ์สมควรเกี่ยวกับบทบาทเหล่านั้น รวมทั้งเรื่องการสืบสานสืบทอดงานศิลปะและงานช่างฝีมือด้วย และเป็นผลเสียต่อบทบาทดังกล่าวของพระสงฆ์ ที่มีได้ถูกส่งเสริมและสนับสนุนเท่าที่ควร และปัจจุบันสถาบันการศึกษา ด้านช่างก็มีการเปิดเรียนเปิดสอนโดยตรง แต่หากขาดการประสานงานระหว่างกันแล้ว ก็ทำให้การสืบทอดไม่มีระบบสมบูรณ์ เพราะวานิสิตและพระสังฆาธิการไม่ได้ทราบแนวทางการศึกษา อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่ายังมีพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งที่มีสถานภาพเป็นนิสิตและอาจารย์ ตลอดถึงผู้สนใจได้มีการดำเนินการด้านการสืบทอดภูมิปัญญาทางพุทธศิลป์ แต่ยังไม่เป็นสถาบันศึกษาโดยตรง

แต่มีผลงานปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน เช่น พระครูเจ้าคณะอำเภอสบปราบ พระครูรองเจ้าคณะอำเภอแจ้ห่ม และพระนิสิตที่มีเครือข่ายช่างพื้นบ้าน และอาจารย์ที่มีความชำนาญที่มีบทบาทในการสืบทอดงานพุทธศิลป์ โดยผ่านการมีจิตอาสาสร้างพระพุทธรูป และมีวัตถุประสงค์ เต็มใจมาช่วยให้ความรู้ในการสร้างศิลป์ด้านต่างๆ ในวัดที่มีความสมัครใจเข้าร่วมโครงการปั้นและหล่อพระโลหะในวัดต่างๆ ในจังหวัดลำปาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัดปงสนุกเหนือและวัดต่างๆ ที่เข้าโครงการ ก็จะมีทีมงานนี้เดินทางไปสร้างไว้ตามวัดต่างๆ

ซึ่งมีพุทธศิลป์ที่หลากหลายรูปแบบ โดยมีอาจารย์เป็นครูผู้สอนและมีผู้เชี่ยวชาญวิชาการช่างฝีมือ (แขนงช่างปูน ช่างไม้ ผลงานที่ปรากฏ ได้แก่ สร้างแว่นตาพระเจ้า บุษบก ทาทรงปราสาท อาสนะ ตู้เทียนชัย และปั้นพระ วาดรูปเหมือน แกะลายศิลป์ เป็นต้น การสืบสานสืบทอดงานช่างพุทธศิลป์ในวัดปงสนุกเหนือ และโรงงานหล่อพระโลหะในจังหวัดลำปาง และต่างจังหวัด ที่มีจิตอาสาให้ยินดีได้ไปศึกษาโดยไม่คิดค่าสอนนั้น จะมีวิธีสอนปลูกฝังการสืบทอดอย่างไร ที่จะสามารถสร้างความเป็น “ช่างพุทธศิลป์” ให้กับพระภิกษุสงฆ์สามเณร และผู้สนใจเข้าร่วมงานวิจัยครั้งนี้ จนสามารถนำไปสร้างงานพุทธศิลป์อันที่มีเนื้อหาล้องจองกับแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการสร้างความศรัทธา ปสาทะให้แก่ผู้พบเห็นและอุปถัมภ์ สามารถผลักดันให้วิทยาลัยสงฆ์ โดยมีพระเถระระดับเจ้าคณะ และรองเจ้าคณะอำเภอที่มีความรู้ด้านช่าง มีการสืบทอดศิลปะงานพุทธศิลป์แขนงต่างๆ และเป็นฐานเรียนรู้ครบวงจรในอนาคตได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษา “กระบวนการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง” จากผู้ชำนาญ เพื่อเป็นการศึกษาและการสืบทอดงานพุทธศิลป์ พื้นฟูงานช่างศิลป์ทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในลำปาง ให้มีการฟื้นฟูงานช่างให้อยู่คู่เมืองลำปางต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติและปัจจัยที่มีผลต่อการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง
2. เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเอกสาร ศึกษาหนังสือ บทความ และเอกสารงานทางวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพุทธศิลป์
2. ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ นิสิตบรรพชิต และคฤหัสถ์ พระภิกษุสามเณร วัดปงสนุกเหนือ อาจารย์ที่สนใจในการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปางครั้งนี้จำนวน 77 รูป/คน
3. ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาในวัดปงสนุกเหนือ วิทยาลัยอาชีวศึกษาจังหวัดลำปาง วัดศรีชุม และในสถานที่เฉพาะเป้าหมายที่ช่างทำงานอยู่ ซึ่งนิสิตจะมีการศึกษาดูงาน ในจังหวัดลำปาง เชียงใหม่

วิธีดำเนินงานวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบผสมผสานโดยการใช้แบบสอบถาม นิสิต ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ ที่มีส่วนร่วมในการทำวิจัย ณ วิทยาลัยอาชีวศึกษาจังหวัดลำปาง และวัดศรีชุม และทำการศึกษาในวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง โดยใช้วิธีสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง ได้กลุ่มตัวอย่าง 77 รูป/คน และการใช้วิธีสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่าง และสัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้นำ กลุ่ม ผู้ถ่ายทอดความรู้ ช่างภายในกลุ่ม และหรือสมาชิกกลุ่มงานพุทธศิลป์ในเขตนครลำปาง ได้มาโดยการคัดเลือกเฉพาะผู้มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบงานพุทธศิลป์ โดยตำแหน่ง ได้กลุ่ม ตัวอย่าง 8 รูป/คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการ นำแบบสอบถามไปเก็บข้อมูลจากกลุ่ม ตัวอย่าง ตามที่กำหนดไว้และดำเนินการรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง นำบทสัมภาษณ์ไปเก็บข้อมูล จากกลุ่มตัวอย่าง ตามรายชื่อที่กำหนดไว้ และดำเนินการสัมภาษณ์พร้อมทั้งรวบรวมข้อมูล ด้วยตนเอง และเก็บรวบรวมข้อมูลจนครบจำนวนที่กำหนดไว้ คิดเป็นร้อยละ 100 และตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้รับ เพื่อนำไปวิเคราะห์ทางสถิติต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติการวิจัยทางสังคมศาสตร์เชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

ผลการวิจัย

1. ประวัติและการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง

นครลำปาง หรือเขลางค์นคร มีชุมชนอาศัยอยู่ในพื้นที่มากกว่า 3,000 ปีล่วงมาแล้ว มีการค้นพบภาพเขียนสีและโครงกระดูกมนุษย์โบราณ ตลอดจนถึงส่วนภาชนะดินเผาในสมัย ทริภุญไชย และชิ้นส่วนเครื่องถ้วยสำริดเวียงเมืองหรือเมือง เขลางค์นครเก่าตั้งอยู่ใน บริเวณตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองปัจจุบัน ฝั่งเหนือของแม่น้ำวัง มีการพัฒนามาแล้วตั้งแต่ สมัยอาณาจักรทริภุญไชย ยังดำรงอยู่ เมืองเขลางค์นครนี้ มีฐานะเป็นเมืองหลวงคู่แฝด ของอาณาจักรทริภุญไชย มีพื้นที่เมืองประมาณ 600 ไร่ และยังพบเวียงบริวารในอำเภอต่างๆ สำหรับเวียงบริวารที่มีสภาพสมบูรณ์ที่สุด คือเวียงพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งเป็นเวียงทาง พระพุทธศาสนา อยู่ที่อำเภอเกาะคา ห่างจากตัวจังหวัดลำปางไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณ 18 กิโลเมตร ร่องรอยอดีตที่แสดงถึงการขยายแผ่อิทธิพลด้านศิลปกรรม คือ รูปแบบ ของศิลปะที่ผสมผสานกันอย่างลงตัวในสมัยที่พม่าครอบครองเมืองต่างๆ ทางภาคเหนือ ตอนบน พม่าได้ส่งเจ้านายมาปกครองหัวเมืองต่างๆ โดยมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่ นครเชียงใหม่ จนกระทั่งปี พ.ศ.2285 ทัพพม่าได้ยึดนครเชียงใหม่ได้ยกทัพมาปราบ

ผู้ที่คิดออกแบบภูเขาดินบ้านเมืองให้เป็นอิสระจากพม่า ได้ตั้งทัพอยู่บริเวณเวียงธาตุลำปางหลวง ชาวเมืองได้ติดต่อกับหนานทิพย์ช้าง พรานป่าผู้กล้าให้ช่วยกู้เอกราชให้แก่ลำปางในครั้งนั้น หนานทิพย์ช้าง ได้ยิงท้าวมหายศตายด้วยปืนใหญ่ ณ บริเวณวิหารหลวง ความเจริญของนครลำปางก้าวหน้ามาเป็นลำดับ จนกระทั่งในช่วงยุคทองช่วงหนึ่งในปี พ.ศ.2425-2440 สมัยเจ้าหน่นทชัยขวลิต เจ้าผู้ครองนครองค์ที่ 9 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 นครลำปางมีบทบาทเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ ในฐานะของศูนย์กลางการค้าไม้สักภาคเหนือ

ศิลปะที่พบในจังหวัดลำปางจึงล้วนแต่เป็นศิลปะสมัยล้านนาลักษณะทางสถาปัตยกรรมเก่าแก่ มักพบเห็นได้ตามวัดต่างๆ ในลำปาง มี 3 แบบ คือ แบบพม่า แบบพม่าผสมเชียงใหม่ และแบบล้านนา วัดแบบพม่าที่พบในลำปาง ได้แก่ วัดศรีชุม วัดป่าฝาง วัดม่อนจำศีล วัดม่อนปู่ยักษ์ และวัดศรีรองเมือง ซึ่งสร้างวิหารเป็นรูปยอดปราสาทแบบเดียวกับเมืองมณฑลเลยในพม่า ดังเช่นวิหารใหญ่วัดศรีรองเมือง เป็นวิหารจำหลักไม้ทำยอดหลังคาซ้อนเป็นชั้นๆ มีลวดลายจำหลักไม้ที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 6 เรียกว่าเรือนไทยติดลูกไม้ หรือที่ฝรั่งเรียกว่า แบบขนมปังขิง (Ginger Bread) คือไม้ฉลุที่ชายคาเป็นลายย่อย ลูกไม้ช่องลมก็ฉลุรูปเป็นลายเช่นกันและยังมีลายฉลุตามส่วนต่างๆ ของอาคารอีกมากมาย พุทธศิลป์ที่มีโดดเด่นในจังหวัดลำปาง อาทิ พระธาตุลำปางหลวง ซึ่งมีตำนานเกี่ยวกับการสร้างย้อนไปได้ถึงสมัยพุทธกาล กล่าวคือในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาที่บ้าน “ลัมภการีวัน” พระองค์ทรงทำนายว่าสถานที่แห่งนี้ต่อไปจะเป็นเมืองชื่อ “ลัมภกัปปะนคร” (นครลำปาง) แล้วทรงมอบพระเกศาธาตุเพื่อประดิษฐานภายในพระบรมธาตุ จากนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่าหลังจากที่พระองค์ปรินิพพานแล้ว 218 ปี จะมีพระอรหันต์ 2 องค์ นำพระธาตุมาบรรจุไว้ในเจดีย์ และเจดีย์นี้จะได้ชื่อว่า “ลัมภกัปปะเจดีย์” จากนั้นตำนานได้กล่าวถึงการขุดพระธาตุ การสร้างเจดีย์ครอบพระธาตุ รวมถึงการเดินทางมายังเมือง ลัมภกัปปะนคร เพื่อสักการะลัมภกัปปะเจดีย์ของเจ้าเมืองในสมัยต่างๆ ในด้านการบูรณะ ในปี พ.ศ.1992 ได้มีการสร้างพระธาตุครอบพระบรมสารีริกธาตุ และสร้างมณฑปพระพุทธบาทด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ในปี พ.ศ.2019 ได้มีการหล่อพระพุทธรูปประธานภายในพระวิหาร ในปี พ.ศ.2145 ได้มีการสร้างฉัตร ยอดพระธาตุ พ.ศ.2263 ได้มีการหล่อลำทองขึ้นใส่ยอดพระธาตุ ในปี พ.ศ.2339 ได้มีการสร้างรั้วล้อมรอบพระธาตุ จึงแสดงให้เห็นว่าวัดพระธาตุลำปางหลวงเป็นวัดสำคัญ จึงได้รับการบูรณะมาตลอด อีกร่างหนึ่ง คือการสร้างพระเจ้าจักรสานเจ้าตอกสาน “พระพุทธเจ้าตอกสาน” หนึ่งเดียวในไทย ที่เมืองปาน จ.ลำปาง

การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่นี้ ต้องอาศัยความศรัทธา และความสามัคคีแห่งกัลยาณมิตร โดยเฉพาะการจัดสร้างด้วยวิธีการสานด้วย “ตอก” ลำสุต มีการจัดสร้างพระพุทธรูปปางไสยาสน์ที่สานด้วยตอกทั้งองค์ มีความยาวขององค์พระพุทธรูป 12 เมตร 2

เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ที่ สำนักสงฆ์พระธาตุจอมก้อย หมู่ 8 ต.บ้านขอ อ.เมืองปาน จ.ลำปาง โดยผู้ปฏิบัติงานทุกคน ก่อนเหล่าและสานองค์พระพุทธรูปเจ้าตอกสานต้องสมาทานเบญจศีล เพื่อความเป็นสิริมงคลโดยทั่วกัน ช่วงที่ร่วมสามมีใจวิริยดิ้งดบาปกุศลยิ่งขึ้น โดยสมาทานอุโบสถศีลเพื่อปฏิบัติบูชาพระพระรัตนตรัยดวงแก้ว 3 ประการ ละชั่ว ประพฤติดี ทำใจให้บริสุทธิ์ สะอาดผ่องใส ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ที่ชาวพุทธทั้งในอดีตและปัจจุบันได้แสดงออกต่องานพุทธศิลป์ เมื่อวิเคราะห์แล้ว เห็นว่า เกิดขึ้นจากกำลังศรัทธา ในพระรัตนตรัย และเชื่อในอานิสงส์ คือความสุขร่มเย็นที่จะได้รับ เพราะการอุทิศตน ในการอนุรักษ์งานที่เกี่ยวข้องกับพุทธศิลป์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า “กำลังศรัทธาในพระรัตนตรัย” เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง ในการสร้างสรรค์และสืบทอดงานพุทธศิลป์ให้คงอยู่ต่อไป

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง

กลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่สร้างความสำเร็จในการสืบทอดงานพุทธศิลป์ นครลำปาง คือ ความมีศรัทธา ความเชื่อมั่นตนเอง มีความอดทน เสียสละ ความสนใจ วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์ การจินตนาการ ความมุ่งมั่น การกล้าตัดสินใจ ความสมัครใจ การศึกษาต่อเนื่อง ความพอใจ ความเพียร การเอาใจใส่ไม่ทิ้งงาน การสังเกตสอบถาม การบูรณาการความรู้ที่ศึกษาไปสู่การสร้างงานศิลป์ การมีแรงจูงใจ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากผู้ที่มีประสบการณ์ จะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสรรค์และสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง โดยรวม เห็นด้วยในระดับมาก(3.74)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด เห็นด้วยในระดับมาก(3.87) คือ ข้อที่ว่า ความสมัครใจ การศึกษาต่อเนื่อง ข้อที่มีค่าเฉลี่ยรองลงมา เห็นด้วยในระดับมาก(3.76) คือ ข้อที่ว่าฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ความพอใจ ความเพียร การเอาใจใส่ไม่ทิ้งงาน การสังเกตสอบถามต่อเนื่อง ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เห็นด้วยในระดับมาก(3.56) คือ ข้อที่ว่า การมีฐานการเรียนรู้ที่ครบวงจรโดยได้รับงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

3. รูปแบบกระบวนการศึกษาการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง

1) ผลจากแบบสอบถามรูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์ นครลำปาง

กลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการใช้รูปแบบการปั้นรูปแบบรูปเหมือน การใช้รูปแบบ การวาดลายเส้น การใช้รูปภาพเหมือนและเทคนิคการระบายสี การใช้รูปแบบการสร้างงานไม้ พื้นฐานเพื่อบูรณาการ การสร้างศิลป์ต่างๆ การใช้รูปแบบการแกะลายกระดาดและพลาสติก

เพื่อตกแต่งงานไม้ และการใช้รูปแบบความถนัดเฉพาะตัว เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง ซึ่งรูปแบบเหล่านี้ จึงเหมาะสมที่ชาวพุทธผู้สนใจงานพุทธศิลป์จะนำไปใช้เป็นแนวทางวิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปางต่อไป โดยรวม เห็นด้วยในระดับมาก(3.77)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด เห็นด้วยในระดับมาก(3.89) คือ ข้อที่ว่า(รูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง ควรเป็น) ฐานเรียนรู้รูปแบบการปั้นรูปแบบรูปเหมือน เช่นพระพุทธรูปอื่นๆ และข้อที่ว่า (รูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง ควรเป็น) ฐานการเรียนรู้ส่วนตัวจากวิทยากรตามที่ถนัดส่วนตัวจากวิทยากร ข้อที่มีค่าเฉลี่ยรองลงมา เห็นด้วยในระดับมาก(3.76) คือ ข้อที่ว่า (รูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง ควรเป็น) ฐานเรียนรู้รูปแบบการวาดลายเส้น รูปภาพเหมือนและเทคนิคการระบายสี ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เห็นด้วยในระดับมาก(3.70) คือ ข้อที่ว่า(รูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง ควรเป็น) ฐานเรียนรู้รูปแบบการสร้างงานไม้ พื้นฐานเพื่อบูรณาการ การสร้างศิลป์ต่างๆ

2) ผลสำเร็จ การนำไปใช้ และประโยชน์ที่ได้รับ

กลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการได้เรียนรู้รูปแบบการปั้นรูปแบบรูปเหมือนได้เรียนรู้รูปแบบการวาดลายเส้น รูปภาพเหมือนและเทคนิคการระบายสี ได้เรียนรู้รูปแบบการสร้างงานไม้พื้นฐานเพื่อบูรณาการ การสร้างงานศิลป์ต่างๆ ได้เรียนรู้รูปแบบการแกะลายกระดาษและพลาสติกเพื่อตกแต่งงานไม้ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความมุ่งมั่น กล้าตัดสินใจสร้างสรรค์งานศิลป์ และมีแรงจูงใจในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้ที่มีประสบการณ์ทั้งหลาย โดยรวม เห็นด้วยในระดับมาก(3.81)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด เห็นด้วยในระดับมาก คือ ข้อที่ว่าได้เรียนรู้รูปแบบการปั้นรูปแบบรูปเหมือน (เช่นพระพุทธรูปอื่นๆ) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยรองลงมา เห็นด้วยในระดับมาก คือ ข้อที่ว่าได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากวิทยากรโดยมีเทคนิคหลากหลายวิธีการที่ทันสมัย ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เห็นด้วยในระดับมาก(3.75) คือ ข้อที่ว่ามีการจินตนาการ ความมุ่งมั่น การกล้าตัดสินใจ

3) ผลจากการสัมภาษณ์รูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นผู้นำกลุ่ม ผู้ถ่ายทอดความรู้ ช่างภายในกลุ่ม และหรือสมาชิกกลุ่มงานพุทธศิลป์ในเขตนครลำปาง เกี่ยวกับกระบวนการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง พบว่า รายที่ 1 ได้เริ่มต้นด้วยการไปหาชุดแก้วที่บนดอย และสืบทอดมาจากปู่ ย่า ตา ทวด สาเหตุที่มาสนใจทำงานด้านนี้ เพราะเป็นงานที่สุจริต เลื่อมใสทางพระพุทธศาสนา งานที่ผลิต คือ แแท่งแก้วโปงข่าม งานที่ทำมาทั้งหมดมี 5 ประเภท คือ พระพุทธรูป

แก้วหัวแหวน ลูกประคำ สายแขน ล้อคเก็ด กระบวนการสร้างสรรค์งาน มาจากศึกษาและค้นคิดด้วยตัวเอง ดูมาจากผู้ที่ทำรุ่นก่อน แนวคิด หรือแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์และสืบทอดงานศิลป์ คือ มีรายได้ดี พออยู่เลี้ยงชีพได้ มีเงื่อนไขในการแจกจ่ายงาน คือ ต้องวางแผนเป็นขั้นตอน และใช้เครื่องมือที่ทันสมัย ทำสม่ำเสมอ ดูสัดส่วนให้ถูกต้อง งานที่ใช้เวลามากที่สุด คือ พระพุทธรูป งานมีเอกลักษณ์ คือ นำแก้วมาแกะสลักเป็นพระ มีการสอนหรือถ่ายทอดด้วยการหาคนมาช่วยผลิตผลงาน โดยได้สอนให้ทำตามขั้นตอน มีการอธิบายขั้นตอนการทำแก้วโปงขาม และให้ดูภาพจากการทำงาน และได้นำความรู้ไปสอนให้เด็กนักเรียน โรงเรียนนาบ้านไร่วิทยาด้วย รายที่ 2 เริ่มมาจากสร้างพระปูนและไม้เททองหล่อพระ ก่อสร้างวิหาร นวกรรมก่อสร้าง ออกแบบช่างปูนปั้นลายดอก ซ่อฟ้า ไบระกา หน้าบรรณ สาเหตุที่มาสนใจทำงานด้านนี้ เพราะสนใจโดยตรง บวช 15 ปี มีใจรักงานพุทธศิลป์ แนวคิด หรือแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ และสืบทอดงานศิลป์ คือ การเคารพเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา งานที่มีเอกลักษณ์เป็นของพื้นเมือง รูปแบบการสร้างงานฯ มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และสอดคล้องกับพุทธศิลป์ หรือพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา รายที่ 3 งานที่ทำมาทั้งหมดมีงานจิตรกรรม งานแกะสลักไม้จามจุรี กระบวนการสร้างสรรค์เป็นงานเกี่ยวกับหลักฮวงจุ้ย การตกแต่ง บ้าน ร้าน แนวคิด หรือแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ และสืบทอดงานศิลป์ คือ ยึดหลักแนวสำเนาเดิม และพัฒนาแนวใหม่ให้ทันสมัย ยึดหลักความชำนาญของส่วแต่ละคนที่แกะเป็นสำคัญ ในการสร้างสรรค์การสืบทอดงานพุทธศิลป์ ยึดฝีมือที่ละเอียด ประณีต งานที่มีเอกลักษณ์คือ รูปสัตว์มงคลต่างๆ เช่น ช้าง ม้า แมว เสือ สิงโต เต่า ปลา และสัญลักษณ์ที่สอดคล้องกับพุทธศิลป์ หรือพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีการเรียนรู้ ฝึกปฏิบัติจริง มีการสอนให้กับคนรุ่นใหม่ คือ นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ในหลักสูตรระยะสั้นสอนระยะสั้น ส่วนสถานที่ในการสอน แล้วแต่หน่วยงานจัด มีการนำความรู้ไปสอนตามโรงเรียน เป็นครูภูมิปัญญา 10 กว่าแห่ง ได้แก่ โรงเรียนระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา รายที่ 4 งานที่มีเอกลักษณ์ คือ นำแก้วมาแกะสลักเป็นพระได้ลายเมืองๆ แบบล้านนา มีอาทิตย์ทรงกลด หลังอากาศมืด สาเหตุที่มาสนใจทำงานด้านนี้จำเป็นต้องสืบทอดโดยอาชีพ มีความรู้ในเรื่องงานพุทธศิลป์นี้ โดยศึกษาจากพ่อแม่ รายที่ 5 งานที่ทำมาทั้งหมดมีขันธแก้วทั้งสาม ขาดั้งตาลปัตร โต๊ะหมู่บูชา การสร้างสรรค์งานสืบทอดพุทธศิลป์ ใช้ไม้แปรรูป ทำเป็นขันธแก้วทั้งสาม ตาลปัตร โต๊ะหมู่ ทาสี ปิดทอง ขั้นตอนการทำงานแยกเป็น แปรรูป ขัด ทาสี ประกอบ ติดทอง ส่วนการถ่ายทอดความรู้ด้านนี้ มีการสอนหรือถ่ายทอดตอนทำงาน เป็นไปตามขั้นตอน อัยสอนพ่อ พ่อสอนลูก ใช้โรงงานเป็นสถานที่ในการสอน พ่อเป็นผู้สอน ถ่ายทอดสู่รุ่นลูก งานที่ทำมาทั้งหมดมีซ่อฟ้า ไบระกา พญานาค รังผึ้ง แนวคิด หรือแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานศิลป์ เป็นไปตามความชอบ

ความพอใจ การสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ เริ่มจากการจดจำ เรียนรู้ งานที่มีเอกลักษณ์ คือ ลายพื้นเมือง ลายล้านนา รายที่ 7 ได้รวบรวมเก็บสิ่งของที่เป็นของเก่าแก่ที่มีอยู่ภายในวัด เช่น พระพุทธรูปไม้ และเครื่องใช้สมัยก่อนเก็บไว้ สาเหตุที่มาสนใจทำงานด้านนี้ เพราะเห็นคุณค่าของสิ่งเหล่านั้น ที่มีประโยชน์แก่คนรุ่นหลังได้ศึกษาและได้เห็น งานที่ผลิตมีพระพุทธรูปแกะสลัก วัสดุที่ใช้ คือไม้สักทอง ไม้ขนุน ไม้รัก ไม้จันทร์ ไม้กุ่ม นำมาแกะสลักเป็นรูปพระปางยืน ปางนั่งขัดสมาธิก็มี รายที่ 8: คณาจารย์วิทยาลัยอาชีวะลำปาง ได้ร่วมกันเปิดสอนสาขาวิจิตรศิลป์ สาขาการออกแบบ สาขาศิลปกรรมเซรามิก ภายในวิทยาลัยอาชีวะลำปาง มีงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและอนุรักษ์พุทธศิลป์ 1 กลุ่ม คือ กลุ่มวิจิตรศิลป์ มีการสร้างงานและฝึกงานในวิทยาลัยอาชีวศึกษาลำปาง ผลิตภัณฑ์ที่ได้ จะนำไปจำหน่ายในงานวัฒนธรรม จังหวัดลำปาง ลำพูน พะเยา โดยนำไปจำหน่ายเอง และส่งให้ต่างจังหวัด สมาชิกกลุ่มฯ ได้มุ่งเป้าหมายทางการตลาดไปยังลูกค้ากลุ่มนักท่องเที่ยวภายในประเทศ ด้านความสัมพันธ์กับชุมชน การอนุรักษ์ศิลป์ เป็นส่วนหนึ่งของความภาคภูมิใจในชุมชน มีการส่งเสริมให้สละในชุมชนมีงานทำ เป็นที่รับรู้ของชุมชนใกล้เคียงที่สนใจมาเยี่ยมชม มีทั้งในและนอกฤดูการท่องเที่ยว เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม รวมความว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ดังกล่าว มีความพึงพอใจในงานพุทธศิลป์เป็นฐานให้เกิดแรงจูงใจ ได้เรียนรู้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษของตนๆ เป็นส่วนมาก อีกทั้งเห็นว่า สามารถยึดเป็นอาชีพเลี้ยงตนและคนรอบข้างได้ และต้นเหตุสำคัญคือ มีความเคารพในพระพุทธรูปศาสนา ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดกระบวนการสร้างสรรค์และสืบทอดงานพุทธศิลป์ให้รุ่งเรืองต่อไป

อภิปรายผล

จากการอภิปรายผลกระบวนการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง ความคิดเห็นต่อความคิดเห็นต่อรูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง และความคิดเห็นต่อผลสำเร็จ การนำไปใช้ และประโยชน์ที่ได้รับของกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ผลการวิจัยปัจจัยที่สร้างความสำเร็จในการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง ของกลุ่มตัวอย่าง โดยรวมพบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นในลักษณะเห็นด้วยในระดับมาก ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่าง มีความศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนาเป็นฐานเดิมอยู่แล้ว จึงมองปัจจัยต่างๆ เช่น ความพอใจ ความเพียร การเอาใจใส่ไม่ทิ้งงาน เป็นต้น ที่เป็นไปในทางบวก เป็นปัจจัยสร้างสรรค์สืบทอดงานพุทธศิลป์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาพรหม โอภาโส ที่กล่าวว่า ศรัทธา คือ ความเชื่อ ซึ่งทำให้มนุษย์มีความหวังในการดำรง

ชีวิตในอนาคต และสัมปรายภพด้วย คือ มนุษย์มีศรัทธาเป็นเครื่องกำหนดวิถีชีวิต และมีความผูกพันอยู่กับลัทธิ และศาสนาเป็นสำคัญ มนุษย์มีความเชื่อในสิ่งต่างๆ รวมไปถึงความเชื่อในเรื่องของศีลธรรมด้วย (พระมหาปรม โสภาโส, 2541: 11)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด เห็นด้วยในระดับมาก คือ ข้อที่ว่า ความสนใจ การศึกษาต่อเนื่อง ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างมีความสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้งานพุทธศิลป์ เพื่อเป็นเครื่องมือหาเลี้ยงชีพอย่างหนึ่ง และเพื่อเป็นสัญลักษณ์สร้างความภาคภูมิใจแก่คนในชุมชนลำปางอย่างหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ อารี พันธุ์มณี ที่ได้กล่าวไว้ว่า คุณลักษณะใฝ่รู้ใฝ่เรียน เป็นคุณลักษณะที่สำคัญต่อผู้เรียนที่ควรส่งเสริมผู้เรียนให้รักการเรียนรู้ ชอบศึกษาหาความรู้ และตื่นตัวกับสิ่งแปลกใหม่รอบตัว อยากรู้อยากเห็น เสาะแสวงหาความรู้ มีวิจารณ์ญาณ เลือกตัดสินใจ คิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดหาเหตุผล คิดจินตนาการ ประเมินสถานการณ์ต่างๆ เกาะติดสถานการณ์ รู้จักซักถาม ค้นหาคำตอบกระตือรือร้นต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ด้วยการติดตามข่าวสาร อ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ เรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่อง และมีทัศนคติที่ดีต่อการศึกษาดลอดชีวิต (อารี พันธุ์มณี, 2545: 15) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยรองลงมา เห็นด้วยในระดับมาก คือ ข้อที่ว่าฉันทะวิริยะ จิตตะ วิมังสา ความพอใจ ความเพียร การเอาใจใส่ไม่ทิ้งงาน การสังเกตสอบถามต่อเนืองที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างมีความต้องการทำให้ตนเองมีคุณค่า อยากรู้ผู้อื่นเห็นความสามารถของตน และยอมรับนับถือ ซึ่งความต้องการเหล่านี้ จึงเป็นแรงจูงใจในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ด้วยความเพียรพยายาม และพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สุรางค์ โค้วตระกูล ที่กล่าวไว้ว่า แรงจูงใจเป็นแรงขับที่ใ้มนุษย์เจริญเติบโตและพัฒนา หรือพฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลของ “growth principle” หรือ “หลักการความเจริญเติบโต” ภายในตัวของทุกคน Maslow ได้กล่าวถึง ความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในขั้นที่ 4 คือ ความต้องการที่จะรู้สึกว่าตนเองมีค่า (Esteem needs) ซึ่งความต้องการนี้จะประกอบด้วยความต้องการที่จะประสบความสำเร็จ มีความสามารถ ต้องการที่จะให้ผู้อื่นเห็นว่าตนมีความสามารถ มีคุณค่าและมีเกียรติต้องการได้รับความยกย่องนับถือจากผู้อื่น ผู้ที่มีความสมปรารถนาในความต้องการนี้ จะเป็นผู้ที่มีความมั่นใจในตนเอง เป็นคนมีประโยชน์และมีค่า (สุรางค์ โค้วตระกูล, 2550: 159) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เห็นด้วยในระดับมาก คือ ข้อที่ว่า การมีฐานการเรียนรู้ที่ครบวงจร โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจที่ได้รับสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้งานพุทธศิลป์จากองค์กรที่รับผิดชอบ โดยองค์กรนั้นๆ ได้จัดให้มีฐานการเรียนรู้ที่ครบวงจร และจัดสรรงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ฮินชอว์ และ แอ็ทวูด (Hinshaw and Atwood) ที่กล่าวว่า

ความพึงพอใจของผู้รับบริการ เป็นความคิดเห็นของผู้รับบริการที่ได้รับจากผู้ให้บริการและจัดเป็นเกณฑ์ประเมินด้านผลลัพธ์ด้วย และเป็นระดับของความสอดคล้องระหว่างความคาดหวังของผู้รับบริการในอุดมคติกับการรับรู้ของผู้มารับบริการที่ได้รับตามความเป็นจริง (Hinshaw, A.S. and J.R. Atwood, 1982, pp. 170–171)

ผลการวิจัยรูปแบบการศึกษาวิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง

1. ผลการวิจัยรูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปางของกลุ่มตัวอย่าง โดยรวม พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็น ในลักษณะเห็นด้วยในระดับมาก(3.87) ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่ารูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์ที่องค์กรและวิทยากรได้ดำเนินการ จะทำให้การสร้างสรรคส์สืบทอดงานพุทธศิลป์พัฒนาต่อไปได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ฮิลการ์ด (Hilgard) ที่กล่าวว่า ความคิดเห็น คือ การพิจารณาตัดสินใจ หรือความเชื่อที่นำไปสู่การคาดคะเนหรือการแปลผลในพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น (Hilgard, Ernest R, 1962, p. 62.)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด เห็นด้วยในระดับมาก(3.79) คือ ข้อที่ว่า(รูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง ควรเป็น) ฐานเรียนรู้รูปแบบการปั้นรูปแบบรูปเหมือน เช่นพระพุทธรูปอื่นๆ ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อว่า รูปเหมือน เช่น พระพุทธรูป จะเป็นสื่อที่จะนำมาซึ่งความเคารพเลื่อมใสในพระพุทธรูปศาสนาได้ดีกว่ารูปแบบอื่นๆ เพราะเป็นสื่อตรงต่อพระพุทธรูป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วิทย์ เทียงบุญธรรม ที่กล่าวว่า ศรัทธา เป็นความเชื่อถือ ความเลื่อมใส ความเห็นดี ความไว้วางใจ ความเชื่อตรง ความจงรัก ความประสงค์ ความอยาก ความบริสุทธิ์ ความเคารพนับถือ ยินดี เลื่อมใส (วิทย์ เทียงบุญธรรม, 2536: 628) และข้อที่ว่า ฐานการเรียนรู้ส่วนตัวจากวิทยากร ตามที่ถนัดส่วนตัวจากวิทยากร ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างเห็นว่า ความถนัดส่วนตัวของวิทยากร เป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะจะทำให้วิทยากรสามารถถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีอยู่ได้ดี มีความตั้งใจในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนด้วยความมุ่งมั่นพยายาม อันจะเป็นผลดีแก่ผู้เรียนงานพุทธศิลป์ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกรมวิชาการ ที่กล่าวถึงการมุ่งมั่นให้บรรลุเป้าหมายว่า เป็นความสามารถในการใช้พลังกาย พลังใจ ด้วยความพยายามในการกระทำสิ่งต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายอย่างสร้างสรรค์ และเหมาะสมไม่ยอมแพ้กับอุปสรรคหรือปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างง่าย ๆ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2545: 4) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยรองลงมา เห็นด้วยในระดับมาก คือ ข้อที่ว่า (รูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง ควรเป็น) ฐานเรียนรู้รูปแบบการวาดลายเส้น รูปภาพเหมือนและเทคนิคการระบายสี ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างเห็น

ว่ารูปแบบการวาดลายเส้น รูปภาพเหมือนและเทคนิคการระบายสี จะเป็นการพัฒนางานพุทธศิลป์ให้มีลวดลายรูปลักษณ์และสีสรรคให้หลายหลายยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ จิตินันท์ เดชะคุปต์ ที่กล่าวไว้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงออกถึงความเชื่อบางอย่าง ที่คนคิดบางอย่าง ค่านิยมบางอย่างของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งการกระทำอาจไม่สอดคล้องกับการแสดงออกทางความคิดเห็นต่อสิ่งนั้น (จิตินันท์ เดชะคุปต์, 2542: 5) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เห็นด้วยในระดับมาก(3.74) คือ ข้อที่ว่า (รูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง) ควรเป็นฐานเรียนรู้รูปแบบการสร้างงานไม้พื้นฐาน เพื่อบูรณาการการสร้างศิลป์ต่างๆ ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างมีความชำนาญในศิลปหัตถกรรมที่ทำด้วยไม้ จึงมีความเห็นเช่นนี้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ออสแคมป์ (Oskamp) ที่ได้สรุปปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดความคิดเห็น มีตอนหนึ่งว่า ประสบการณ์โดยตรงของบุคคลคือ บุคคลได้ประสบกับเหตุการณ์ด้วยตนเอง การกระทำด้วยตนเองหรือได้พบเห็น ทำให้บุคคลมีความฝังใจและเกิดความคิดต่อประสบการณ์เหล่านั้นต่างกัน (Oskamp, S, 1977: 119-133)

2. ผลการวิจัยผลสำเร็จ การนำไปใช้ และประโยชน์ที่ได้รับของกลุ่มตัวอย่าง โดยรวมพบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นในลักษณะเห็นด้วยในระดับมาก ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างได้รับประโยชน์จากงานพุทธศิลป์ตามฐานการเรียนรู้ที่ตนได้ฝึกฝนมา จนถึงขั้นเกิดความพึงพอใจในผลสัมฤทธิ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ มอร์ส (Morse) ที่ได้กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถลดความตึงเครียดของบุคคลให้น้อยลงได้ ถ้าความตึงเครียดมีมาก ก็จะทำให้เกิดความไม่พอใจ ซึ่งความตึงเครียดนี้ มีผลมาจากความต้องการของมนุษย์ หากมนุษย์มีความต้องการมาก ก็จะเกิดปฏิกิริยาเรียกร้อง แต่ถ้าเมื่อใดความต้องการได้รับการตอบสนอง ก็จะทำให้เกิดความพอใจ (Morse อ้างใน กมลมาศ อุเทนสุต, 2548: 47)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด เห็นด้วยในระดับมาก คือ ข้อที่ว่าได้เรียนรู้รูปแบบการปั้นรูปแบบรูปเหมือน (เช่นพระพุทธรูปอื่นๆ) ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างได้พิจารณาเห็นว่า งานพุทธศิลป์ส่วนมากในนครลำปาง จะเป็นรูปเหมือนต้นแบบที่คนทั่วไปให้ความเคารพ การได้เรียนรู้รูปแบบการปั้นรูปแบบรูปเหมือน จะเป็นการพัฒนาสืบทอดงานพุทธศิลป์ได้ดีกว่ารูปแบบอื่น ซึ่งเป็นเรื่องของการใช้วิจารณญาณในการแยกแยะผิดชอบชั่วดี คุณและโทษ รู้จักสิ่งที่ดีควรกระทำและไม่ควรกระทำบนพื้นฐานความเป็นจริง จึงสอดคล้องกับแนวคิดของ มัชฌิมา สังฆคฤชณ์ และวราพรธม น้อยสุวรรณ ที่ได้กล่าวถึง ลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ มีตอนหนึ่งว่า คุณลักษณะด้านปัญญา ได้แก่ เป็นผู้รู้จักเหตุและผล มีวิจารณญาณในการแยกแยะผิดชอบชั่วดี คุณและโทษ รู้จักสิ่งที่ดีควรกระทำและไม่ควรกระทำบนพื้นฐานความเป็นจริง รู้จักแก้ปัญหาได้อย่างชาญฉลาด ปราศจากอคติ

รู้เท่าทันต่อการการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ อย่างรวดเร็วและหลากหลาย รู้คุณค่าของ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย รู้จักเลือกวิถีวิทยาการและวัฒนธรรมภายนอก ท่ามกลางความ สับสน วุ่นวาย และสภาพการแข่งขันของสังคมไทยในยุคเศรษฐกิจยุคใหม่ (มันทนา สังฆะ กฤษณ์ และวราพรณ น้อยสุวรรณ, 2543: 48) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยรองลงมา เห็นด้วยในระดับมาก คือ ข้อที่ว่าได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากวิทยากรโดยมีเทคนิคหลากหลาย วิธีการที่ ทันสมัย ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างเห็นว่า ผู้เป็นวิทยากรมีเทคนิควิธีการในการ ถ่ายทอดความรู้งานพุทธศิลป์ที่ดียิ่ง ทำให้เรียนรู้เข้าใจง่าย จนเกิดความสบายใจในการฝึกฝน ตามคำแนะนำของวิทยากร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศุภนิตย์ โขครัตนชัย ที่กล่าวว่า การ บริการ เป็นกระบวนการของการปฏิบัติตน เพื่อผู้อื่นในอันที่จะทำให้ผู้อื่นได้รับความสุข ความ สะดวก หรือความสบาย นอกจากนี้ การบริการ ยังเป็นการกระทำที่เกิดจากจิตใจที่เปี่ยมไป ด้วยความปรารถนาดี ช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอื้ออาทรมีน้ำใจไมตรีให้ความสะดวก รวดเร็ว ให้ความเป็นธรรมและความเสมอภาค ซึ่งการให้บริการจะมีทั้งผู้ส่งและผู้รับ กล่าวคือ ถ้าเป็นการบริการที่ดีเมื่อผู้ให้บริการไปแล้ว ผู้รับบริการจะเกิดความประทับใจเกิดทัศนคติที่ดี (ศุภนิตย์ โขครัตนชัย, 2536: 13) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เห็นด้วยในระดับมาก คือ ข้อที่ว่า มีการจินตนาการ ความมุ่งมั่น การกล้าตัดสินใจที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างมีฐาน ความคิดในการที่จะเรียนรู้ทุกสิ่ง หากมีโอกาสจึงเป็นคนที่มีจิตแน่วแน่ที่จะเรียนรู้งานพุทธศิลป์ ตามโอกาสที่มีให้ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้กล่าวไว้ว่า คุณลักษณะใฝ่รู้ใฝ่เรียนเป็นลักษณะ นิสัยอย่างหนึ่งที่สร้างศักยภาพในการนำชีวิตไปสู่ความสำเร็จ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543: 71)

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง “รูปแบบกระบวนการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง” ครั้งนี้ ผู้วิจัยยังเห็นว่า มีอีกหลายกรณีที่ควรทำการวิจัย เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนในชุมชนนคร ลำปาง เป็นต้นว่า

1. ควรศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่หลักพุทธธรรมโดยอาศัยพุทธศิลป์” เป็นสื่อ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ เคารพศรัทธาลักษณะพระพุทธรูปในเชิงศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระธาตุลำปางหลวง และพระพุทธรูปพระเจ้าทันใจ เป็นต้น หากมีการนำพุทธศิลป์ ดังกล่าวมาเป็นสื่อชักนำให้คนน้อมนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติ ก็จะทำให้การเผยแพร่หลัก พุทธธรรมง่ายขึ้น เพราะผู้ฟังมีจิตเคารพในพุทธศิลป์นั้นๆ อยู่แล้ว

2. ควรศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างพุทธศิลป์แบบล้านนาในนครลำปางด้วยวัสดุเซรามิค” เนื่องจากศิลปะเซรามิค เป็นเอกลักษณ์ของนครลำปาง มีการนำดินในนครลำปาง มาปั้นรูป

เซรามิคต่างๆ ออกจำหน่ายมากมาย หากมีการสร้างขึ้นงานในรูปแบบเซรามิคกับสัญลักษณ์พระพุทธศาสนาที่เป็นงานพุทธศิลป์ ก็จะเป็นการส่งเสริมความเจริญแก่นครลำปาง

3. ควรศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อของคนในชุมชนนครลำปางต่อความศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศิลป์” เนื่องจากคนส่วนใหญ่จะเชื่อฟังและทำตามสิ่งที่ตนเห็นว่าศักดิ์สิทธิ์ เพราะคิดว่าจะอำนวยประโยชน์และความสุขให้แก่ตนได้ตามความปรารถนา

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. *การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. 2545.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. *จอมปราชญ์การศึกษา: สังเคราะห์ วิเคราะห์และประยุกต์แนวพระราชดำริด้านการศึกษาและการพัฒนาคน*. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมิเดีย. 2543.
- จิตินันท์ เตชะคุปต์. *ความคิดเห็นของผู้ปกครองเกี่ยวกับการจัดบริการสถานเลี้ยงเด็กในเขตกรุงเทพฯ: ความต้องการรูปแบบและคุณภาพรายงานการวิจัย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2542.
- โชติ กัลป์ยามิต. *สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม, สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์. 2539.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). *พจนานุกรมพุทธศาสน์*. เชียงใหม่: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. 2540.
- มณฑนา สังฆะกฤษณ์ และวราพรธน น้อยสุวรรณ. *ทิศทางการศึกษาไทยในอนาคตใน 100 ปี กระทรวง ศึกษาธิการ*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ, 2543.
- วิทย์ เทียงบรรณธรรม. *พจนานุกรมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ห.จ.ก.ประชุมทอง การพิมพ์ 22, 2536.
- ศุภนิศย์ โชครัตนชัย. *การบริหารการบริการสู่ความเป็นเลิศ*. กรุงเทพฯ: สถาบันข้าราชการพลเรือน. 2536.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2534.
- สุรางค์ ไคว์ตระกูล. *จิตวิทยาการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2550.
- อารี พันธมณี. *ฝึกให้คิดเป็น คิดให้สร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ: ไยใหม่. 2545.

ประวัติการสร้างพระพุทธรูป [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: sammajivasil.net/Buddhalmage.htm, [8 สิงหาคม 2558].

เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์ “คอลัมน์ ปริศนา โบราณคดี” มติชนสุดสัปดาห์ (ฉบับวันศุกร์ที่ 13 เมษายน พ.ศ.2555) ปีที่ 32 ฉบับที่ 1652.

วิทยานิพนธ์/รายงานวิจัย:

กมลมาศ อุเทนสุด. “การพัฒนาระบบบริการแผนกผู้ป่วยนอกเพื่อความพึงพอใจของผู้รับบริการในโรงพยาบาลค่ายกฤษณ์สีวะรา จังหวัดสกลนคร”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. 2548.

พระมหาปรม โสภาโส (ทองคำ). “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวไทยในปัจจุบัน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2541.

พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง. “พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว: ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล. 2544.

2. ภาษาอังกฤษ

Hinshaw, A.S. and J.R. Atwood., (1982). *A patient satisfaction instrument: Precision try Replication*, (Nursing Research).

Hilgard, Ernest R, (1962). *Introduction to Psychology, 3 reed*, (New York: Harcourt, Brace & World,

Oskamp, S. (1977). *Attitude and Opinion*, (New Jersey : Prentice–Hall inc.